

KANO YA DIKGETHO

HO TLISWA HA DITSHEBELETSO

O tshwanetswe ke tse Ntle!

BOTHATA

A mmuso wa mehlang ena o a ***tshephahala***? Hantle-ntle ke eng eo ba e tlisang?

1. ***Ditshebeletso tsa metsi tse weleng*** kapa tse leng siyo hobane mekgahlelo e sa hlokomelwa kapa ya ntlafatswa.
2. ***“Lenaneo la ho bokella ntle ka diemere” le sa hlomphehang*** le bea bophelo ba rona kotsing.
3. ***BoMmasepala ba senyang tjehelete*** ka boradikgwebo bao ho rerwang le bona le boiketlo.
4. ***Ho hirwa ditho tsa mokga o busang feela*** mme ke ***tsona feela tse bewang ka sehlohang mosebetsing.***
5. ***Ba emeng bakeng sa lona ba sa tshephahaleng ka nako tsohle*** mme ba sa hlokomeleng baahi.

THAROLLO

Re rera ho hira batho ba rutehileng ka mosebetsi le ***ba hlokomelang ka seo baahi ba se hlohang*** ho feta seo bona ka bobona ba se hlohang. Re rera ho hira batho ***re sa shebe mokga oo ba o tshhehetsang;*** ebile re rera ho hira batho ba nang le boiphihlelo ba ho:

- ***Lekola le ho hlophisa mekgahlelo*** oo le e hlohang.
- ***Hlophisa lenaneo*** la ho ***hlokomela mekgahlelo*** e leng teng.
- ***Fihlella maikemisetso*** a bona.
- ***Ikarabella pontsheng*** ka ditjehelete tseo ba di laolang.

DIKGATO KA DIKETSO

Diketso di utlwahala haholo ho feta mantswa. Jwaleka lona, IFP e batla ho bona diketso. ***Ke kahoo re rerang ho:***

1. ***Ntsha dipolitiki ho tlišweng ha ditshebeletso.*** Le na le tokelo ya ho nwa metsi a hlwekileng, esitana le ho fumana mekgahlelo e hlomphehang ya dintlwana, matlo le motlakase le ha eba le voutela mokgatlo ofe kapa ofe kae kapa kae moo le dulang.
2. ***Nka dikgato ka potlako*** ho bao bas a tlišeng ditshebeletso.

3. **Qosa** ba tlotseng molao ka bobodu le ho ikgodisa hore ba fumanweng ba le molato ba dula teronkong nako e tletseng ya dikotlo tsa bona.
4. **Hira batho** ba nang le dikgono le boiphihlelo.
5. **Tlisa thupello mosebetsing** ho bao ba e hlokang.
6. **Latela kgatelopele ya motsamaisi wa mmasepala** ka ho mo etela mosebetsing kgafetsa le ho etsa ditlathlhobo ka mosebetsi wa hae kgafetsa.
7. **Lekola le ho lefa** batsamaisi ba ka sehlohong ka diketso tsa bona, e seng ka boitatolo ba bona.
8. **Qeta** motheo wa ho hira **boradikgwebo ba theko e kgolo** bao ho rerwang le bona le ba hirwang nakawana.
9. **Tshwarisana le lona** le baahi bohle ho thusa ho tlišwa ha ditshebeletso tsa bohlokwa. Mananeo ana a tshwarisano a tla kgothaletsa ho ja ka **mofufutso wa phatla o lekanang** ho bao baa hang matlo, ba alang dipaepe tsa metsi, motlakase le ntle metseng.

Mmuso wa IFP o rera ho le sebeletsa, le ho sebetsa le lona.

Ke mosebetsi wa rona ho ikgodisa hore mo-Afrika-Borwa e mong le e mong o fumana ditshebeletso tse ka sehlohong kae kapa kae moo a dulang.

VOUTELANG IFP!

KANO YA DIKGETHO

THUTO

BOTHATA

A mmuso wa mehleng ena o a **tshepahala?** Hantle-ntle **ke eng eo ba e tlisang?**

1. **Boemo ba thuto bo wele** dilemong tse leshome tse fetileng. Ke ona mogwa oo bo weleng ka ona:
 - **Tjhelete e a sengwa** hobane Lefapha la Thuto le sebedisa seabo sa lona sa ditjhelete bohlaswa le ka mogwa o sa tshepahaleng. Lebaka ke lena:
 - **Dikolo tsa rona di a heleha – marulelo a wa, ha ho na metsi**, mme moo ho nang le **dintlwana, ha di sebetse**.
 - Ha ho na **ditafole tsa baithuti tsa ho ngolla, matlo a dibuka, matlo a diteko tsa mahlale kapa mekgahlelo e nepahetseng ya dipapadi**.
 - Ha ho na **dibuka tsa ho bala**.
 - **Lenaneo le bea sehlohong bongata e seng bokgabane**. Bana ba rona ba bangata ba qeta sekolo bas a tsebe ho bala, ho ngola ka mogwa o nepahetseng le ho utlwisisa dipalo.
 - **Mesuwe e lofang, e sa rutehang ka ho lekaneng** le **e lefang lekgetho le leholo**, mmoho le ho ngala mosebetsi di thibela seo bana ba rona ba thwanetseng ho ithuta sona.

THAROLLO

Thuto e nang le bokgabane e tla **lokisa bana ba rona bakeng la bophelo**. Re ikemiseditse ho tisa **thuto e theko e tlase, thuto e nang le bokgabane bakeng la ngwana e mong le e mong wa Afrika-Borwa**, ho akaretsa le bao ba sa itekanelang.

DIKGATO KA DIKETSO

1. **Ntsha dipolitiki thutong** – bokamoso ba bana ba rona ha bo a tshwanela ho thijelwa ke dipolitiki tsa mekgatlo ya basebetsi le makgotla a laolang dikolo.
2. **Kgutlisa tlhompho dikolong tsa rona.** Mesuwe ya rona le bana ba rona ba tshwanela ho ithlompha, ho hlomphana le ho hlompha tikoloho ya bona.
3. **Tobisa lenaneo la thuto bokgabaneng bakeng** la ho kgothatsa mesuwe le bana ho ithuta ho nahana le ho iphepetsa.
4. **Thusa lona batswadi ho kenya letsoho** thutong ya bana ba lona.
5. **Sebedisa seabo sa ditjhelete** sa Lefapha la Thuto **ka mokgwa o tshwupalang.** Ka mokgwa ona, kaofela dikolo di tla ba le dibuka tsa ho bala, metsi, dintlwana, motlakase, ntlo ya dibuka le ntlo ya diteko tsa mahlale.
6. **Bea leihlo lenaneong la ditumellano tsa diabo tsa mmuso** ho bo radikgwebo ba tlisang mosebetsi mmusong le ho qosa ba belaelwang ka **bobodu.**
7. Ikgodisa hore **dikolo tsohle** tsa ditoropong le mahaeng din a le disebediswa tse tshwanang le mesuwe e rupelletsweng.

IFP e hlompha bana ba naha ya rona le bokamoso ba bona. Re dumela hore bana ba rona ba tshwanela ho ithuta ho nahana le ho iphepetsa, bona le tikoloho ya bona. Ena ke ntlha ya bohlokwa ya thuto e nang le bokgabane.

Ha re ithuteng!

KANO YA DIKGETHO

HO HLOKEHA HA MESEBETSI
LE HO THEWA HA YONA.

BOTHATA

A mmuso wa mehleng ena o a tshepahala? Hantle-ntle ba tlisang? Ma-Afrika-Borwa a hloka mosebetsi!

1. **Dimiliyone tse 7.1** tsa Ma-Afrika-Borwa di hloka mosebetsi-
 - 70% ya batjha e hloka mosebetsi.
 - Sena se bolela hore batho ba 7 ho ba 10 mahareng a dilemo tse 18 le 35 ba hloka mosebetsi.
2. Bana ba rona ha ba fumane thuto ya **dikgono** tseo ba di hloka mmarakeng wa mosebetsi wa mehleng ena.
3. **Boradikgwebo ba hloleha ho fumana ditjhelete tsa matsete** bakeng la dikgwebo tsa bona hobane lenaneo le ferekane.
4. Ha le se le qadile kgwebo ya lona, ha **ho na motho ya ka le thusang ho e atlehisa le ho e tsamaisa.**
5. **Ho hloka mosebetsi nako e telele ho atisa bonokwane**, le tshebediso hampe ya dithetefatsi le jwala, le mathata a mang a setjhaba.

THAROLLO

IFP e na le leano la ho etsa Afrika-Borwa e sebetse!

Re a tseba se tshwanelang ho etsuwa, mme re tseba ho se etsa! KwaZulu-Natala, ha re ne re le mmuso wa mehleng eo, re ile ra:

1. **Nehela ka dimiliyone tse 2,6** tsa diranta Lenaneong la Kgudiso ya Batjha ba leng boRadikgwebo bakeng la ho tshehetsa ka ditjhelete **boRadikgwebo ba batjha.**
2. **Theile mosebetsi** ka ho tsetela ditjhelete ho:
 - Kgwebo y **ITHALA** e ileng ya thusa:
 - Dikgwebo tse ntjha tse 557 – tse 220 e le tse nyane, tse mahareng le tse nyane haholo (SMME's) ka lemo sa 2003.
 - Thea mosebetsi e metjha e tobileng le e 1000 e sa tobang ka 2003.
 - Ntlafatsa lefatshe la temo le diheketare tse 2 375.
 - Dikadimo tsa ditjhelete tsa ho aha matlo tse 3 317 bakeng la ba neng ba aha matlo la pele.
 - **Sethala sa Lenaneo la Dikeletso ka Dithahiso:**
 - Mosebetsi e 20 468 dikarolong tsa dikhemikhale, dieta, tshepe, dithahiso tsa temo, dikarolo tsa makoloi le dithahiso tsa disebediswa tsa motlakase.

3. Lefapha la Profinsi la Thuso Malapeng (Welfare) le ile la kgothaletsa ditumelo tsa IFP ***tša ho itšhepa le ho iketsetsa ka ho:***

- Ntsha dimiliyone tse 96 tsa diranta bakeng la mananeo a ho thusa batho bakeng la ho iketsetsa.
- Bokella batjha ba ka hodimo ha 2000 ka mekgatlo e sa etseng phaello (NGO's).
- Tsetela ditjhelete tshehetsong ya mekgatlo e sa etseng phaello bakeng la basadi ba hlokang mesebetsi ba 450, metsofe e 55, le banna ba 76 bakeng hore bar ere mme ba qale diprojeke metseng ya bona e futsanehileng.
- Tsetela ditjhelete tsa ho tshehetsa diprojeke tsa tswelopele bakeng la ho ruta le ho tataisa batho ba ka hodimo ho 16 000.
- Tsetela ditjhelete tshetsong ya dithala tse pedi tsa tswelopele ho rupella boradikgwebo ba ka hodimo ho 500 bakeng la hore ba hlalise mme ba qale dibnaka tse ntjha tsa dikgwebo.
- Qala manao a 15 a ho thusa basadi ba hlokang mesebetsi ba qale dikgwebo tsa bona.
- Thea ditsha tsa tswelopelw tsw 32 bakeng la katleho ya baahi le ho tlisa dikgwebo tse etsang phaello ho bao ba nang le kwatsi ya bosolla-hlapi (HIV-AIDS).

DIKGATO KA DIKETSO

Re sebedisa boiphihlelo ba rona, IFP e rera ho thea mesebetsi ka ho:

1. Ntsha dipolitiki ditabeng tsa moruo – dipolitiki tsa ka hare tsa mekgatlo ya basebetsi ha di a tshwanela ho tshwara bokamoso ba rona!
2. Ho tsetela ditjhelete amnaneong a utlwalahalang a ditharollo bakeng la dikgwebo tse ntjha le tse leng teng. Mohlala:
 - ***Ngola melao e lokolohileng ka ho tshetsa dikgwebo ka ditjhelete.***
 - Thea ***dikgothatso tsa lekgetho le dibaka tsa lekgetho le theko e tlase*** bakeng la dikgwebo tse nyane le tse mahareng (SMME's)
 - ***Putsa*** dikgwebo tse nyane le tse mahareng ka ho hira le ho rupella basadi, batjha le batho bas a itekanelang.
 - ***Tsetela ditjhelete lenaneong la ho tataisa*** le sebedisang baetapele ba dikgwebo ka hara naha le mose bakeng la ho thusa boradikgwebo ba batjha (young) ho ithuta ho tsamaisa le ho atlehisa dikgwebo tse tsitsitseng.
3. ***Re rera ho bea ka sehlohong ho ntlafatsa dikgono ka ho:***
 - Tsetela ditjhelete mananeong a ho rupella, ho tataisa le dithuto ka dikgono tse hlokeheng mmarakeng wa mehleng ena wa mesebetsi.
 - Tsetela ditjhelete lenaneong la dithuto tse tlišang boiphihlelo tsa Ditsa tsa Thuto e Phahameng (FET) bakeng la mmuso, baahi le dikarolo tse ding tsa setjhaba.
4. ***Re rera*** ho tsetela baneng ba rona le thutong ya bona ka ho:
 - Ntlafatsa tshireletso, mekgahlelo le disebediswa dikolong tsohle.

VOUTELANG IFP!

Bokamoso ba rona, tokolohole serithi di itshetlehile tsebong ya rona ya ho sebetsa. IFP e na le leano la ho kganna Afrika-Borwa ho ya pele. Ha re etseng Afrika-Borwa e Sebetsel!

KANO YA DIKGETHO

BOBODU

BOTHATA

A Mmuso wa mehleng ena o a tshepahala? Hantle-ntlle ke eng eo ba e tlisang?

Ka 1994 re ile ra **tshepiswa** tokoloho le setjhaba se theilweng hodima lentswe la bongata se sa kgetholleng. Hape re ile ra tshepiswa naha e lokolohileng bobodu ba nako e fetileng ya naha ya rona.

Ka bomadimabe, ha ho jwalo.

Boitshwaro ba **bobodu bo kgathatsa** Afrika-Borwa – mme bo ama rona bohle.

Ho ba le bobodu ke **ho se tshepahale**. **Ho se tshepahale ho utswa** sebaka sa rona sa ho ithuta, mosebetsi le ho pholoha. Ho se tshepahale ho bolela:

1. **Bahlanka ba mmuso ba utswa tjehelete dikolong** le ho bommase pala ba rona ho ithuisa bona le malapa a bona; mme batho bao ba tshwanelang ho ba sebeletsa ba a hlopeha.
2. **Ba molato** ka ho utswa ba phonyoha ho qosweng ke mmuso.
3. Batho ba hirwa ka baka la **mokga oo ba o tshetsang**, e seng ka dikgono tsa bona.
4. **Diofisiri tsa molao di tlola** molao ka ho:
 - Nka tjojto, ho qhekanyetsa makoloi, ho nka ditjehelete ka ho tshabisa, ho seba ka batho, ho shapa, ho beta le ho bolaya bao ba tshwanetseng ho ba sireletsa.

Jwaleka mo-Afrika-Borwa, o kgetha ya ho emelang bakeng la ho LE sebeletsa, e seng ho itsebeletsa!

Tsena tse boletsweng ka hodimo, ke tseo IFP e rerang ho di tlisa!

THAROLLO

IFP e rera ho lwantsa bobodu ka motheo wa ho hanana le bona haholo. Motheo ona o qala ka lona!

Matla a Matsohong a LONA ho bontsha hore ha le a kgotsofala – **BATLANG BORADIPOLITIKI BA HLWEKILENG!**

- **Voutelang** baetapele **ba tshepahalang** – baetapele ba IFP ha ba so ka ba angwa ke ditlaleho tsa bobodu.
- E reng **“TJHE” ho se tshepahaleng** – bo tlaleheng, hanang ho ba karolo ya bona, mme le batle lenaneo la molao wa tayo o bo otlang!

DIKGATO KA DIKETSO

Ka tshehetso ya lona, **IFP e rera ho:**

1. Sebetsa le baahi ho **hlanola boitshwaro bo sa tshepahaleng.**
2. **Batlisisa** kaofela dinyewe tsa bobodu le ho qosa ba tlotseng molao **Kgotleng e Kgethehileng ya Bobodu** e nehilweng matla.
3. **Tebela** kaofela diofisiri tse sebetsang ka molao le bahlanka ba mmuso ba fumanweng ba le molato wa ho utswa ditjhelete tsa lona tsa lekgetho (tax) kapa kokamelo ya dikgoka le boikakaso tshebedisong ya matla a bona a mmuso.
4. **Qeta bobodu ba ditumellano tsa kgwebo le mmuso** (tender fraud) ka ho neha Lefapha la Letlole la boSetjhaba disebediswa tsa ho okamela kaofela diketso tsa tsamaiso ya diabo tsa mmuso.
5. **Thonya** batho aba rupelletseng le ba nang le dikgono re sa shebe mokga oo ba o tshehetsang, bakeng la ho okmela lefapha la naha la ho qosa le sepolesa.
6. **Lekola le ho lefa** bahlanka ba mmuso ka mosebetsi oo ba o etsang, re sa shebe mokga oo ba o tshehetsang.
7. **Rupella bahlanka** ba mmuso ka ho thiba motheo wa ho thonya batho ka ha mokga oo ba o tshehetsang, e leng ketso e thibelang ho tliswa ha d itshebeletso le tswelopele.

**Batlang ho Tsheapahala,
Ke Tokelo ya LONA!**

VOU TELANG IFP!

KANO YA DIKGETHO

MORUO

BOTHATA

A mmuso wa mehleng ena o a **tshephala**? Hantle-ntle **ke eng eo ba e tlisang?**

Moruo wa naha ha o atlehe hobane **ho hloka mesebetsi le bofoma** bo atile.

Sena se bolela hore:

- **Batho ba mmalwa ba lefang lekgetho**, mme
- Mmuso wa mehleng ena o o na le **tjhelete e nyane** ho lefella
- Ditsitso tsa mmuso, ho tlišwa ha ditshebeletso le mekgahlelo.

THAROLLO

Katleho ya rona e etsitlehile moruong o tsitsitseng, o holang. Ke ka lebaka leo IFP e **rerang ho etsa metho ya lekgetho le ya mesebetsi e sireletsang** le e **theang mesebetsi e metjha e tsitsitseng**.

DIKGATO KA DIKETSO

Diketso di utlwahala haholo ho feta mantšwe! **IFP e rera ho thusa** Ma-Afrika-Borwa ba iketsetse ka ho:

1. **Theola sekoloto sa bosetjhaba** ka ho tsetela ditjhelete ditshisinyong tsa ho iketsetsa.
2. **Tshehetsong ya dibaka tsa thuto** le mananeong a ditataiso bakeng la boradikgwebo.
3. **Batlisisa Komishene e lokollang** bakeng la ho fetisa matlotlo a mmuso bakeng la ho tliša matlafatso ya nnete moruong.
4. **Nolofatsa ho sebetsa dikgwebo bakeng la ho tsetela ditjhelete** Afrika-Borwa ka hore re nolofatse mongolo wa mehleng ena wa lekgetho.

5. **Latela motheo wa moruo wa ho 'boloka le ho tsetela ditjhelete,** e seng motheo wa mehleng ena wa ho "sebedisa ditjhelele le ho etsa dikoloto."
6. **Kgothaletsa** dikgwebo tse nyane, tse mahareng le tse nyane haholo ka ho etsa **ditshisinyo tsa lekgetho di bapiswa le tshehetso ka ditjhelete, tataiso** le mananeo a ho ntlafatsa kgwebo bakeng la boradikgwebo ba batjha.
7. Latela le ho hata hodima motheo wa ho **Tsetelwa ha dithelete ho Tobileng ho tswa Mose** bakeng la ho tshwarisana le dikgwebo tsa ka hara naha le ho ahwa ha dikgwebo tse kgolo, mekgahlelo, jwa-jwalo.
8. **Shebisisa metheo ya mesebetsi** ho thusa dikgwebo tse ntjha ho atleha le ho tsekisana le tse ding mose.

Ha re hodiseng Bokamoso ba Rona

KANO YA DIKGETHO

HO SEBEDISWA HA LEFATSHE LE PHETOLO YA LONA

BOTHATA

A mmuso wa mehlang ena o a tshepahala? Hantle-ntle ke eng eo ba e tlisang? A ba ile ba **aba lefatshe** jwaleka ha ba ne ba **tshepitsitse**?

Mtheo ya phetolo ya lefatshe e ama kamoo **re hlahisang dijo tsa rona** kateng, kamoo re di sireletsang kateng le kamoo re **sebedisang dibaka tsa bophelo le moruo kateng**.

Mmuso wa mehlang ena ha o a etsa kgtelopele dilemong tse 20 tse fetileng.

1. Diteko tsa mmuso tsa ho aba lefatshe di hlolehile hobane o sa tsebe hore ho na le lefatshe le le kaakang leo o (mmuso) leng monga lona.
 - **KwaZulu-Natala mmuso o na le lefatshe le diheketare tse 600 000** tseo balimi ba batjha ba ka di fumanang ntle le hore mmuso o lefe puseletso.
2. Ha **ho na leano la ho bea baahi le basebetsi ba dipolasing**, ba bang ba bona e leng moloko wa boraro.
3. Motheo wa **“morekisi ya dumelang – moreki ya dumelang” o theko e hodimo**.
 - Ke kahoo mmuso o tshabisang ka hore o amoha dipolasi.
4. Mmuso o **dieha ho reka lefatshe** le mmarakeng.
5. **Palo e kgolo ya dipolao tse etsahalang dipolasing** e nyahamisa balimi ho tswela pele le ho lema.
6. Hangata **balimi ba batjha ha ba tsebo ya ho rera, ho tsamaisa le ho fumana ditjhelete** tsa tshehetso bakeng la dipolasi tsa bona.
7. **Mmuso o tlosa baahi lefatsheng le beang**, e leng ketso e senyang sebaka sa ho hlahisa dijo tse tla fepang bohle.
 - **Pele re ne re fepa lefatshe lohle**, empa jwale **re lebelletse lefatshe ho re fepa**.
8. **Motheo wa Lekgetho** la Lefatshe (Property Rates Act) le **Motheo wa Keketso ya Tshireletso ya Nako ya Bonga** (Extension of Security of Tenure Act) di bea kotsing balimi ba hwebang ka dilthahiso tsa bona, ebile e ba thibela ho **tsekisana hantle** mmarakeng wa lefatshe.
9. **Mtheo ya phetolo ya lefatshe** e bonhala e **hlasela balimi ba basweu** eka ke bona feela banga ba lefatshe le teng bakeng la puseletso.
10. **Baetapele ba setso ba na le maikutlo a hore mmuso o senya matla a bona a borena** le tokelo ya bona ya ho **busa lefatshe la baahi** (communal land).
11. **Mmuso ha o na leano** la ho bea batho b falling ho ya ditropong. Sena se bolela hore mekhukhu ea ata; e tsamaisana le ho nyahama, bonokwane le mafu.

THAROLLO

IFP e dumela hore **diphapang tsa borabe bo thea katleho** ya Ma-Afrika-Borwa. ohle. **IFP e rera ho thea ho tshepana le maikemisetso a tshwanang** basebedising ba lefatshe, betapele ba setso, batseki, ba ba dulang lefatsheng la ba bang, basebetsi ba dipolasing, banga ba dipolasi le mmuso.

DIKGATO KA DIKETSO

Mmuso wa IFP *o rera ho:*

1. **Thea tekolo e felletseng ya lefatshe** bakeng la ho bona hore mang ke monga eng.
2. **Sebedisa metswella ena ho tobana le lefatshe la Mmuso** – bakeng la ho le aba moo ho hlokehang, le ho tshehetsa diprojeke tsa baahi tsa ho lema ka mokgwa wa kgwebo.
3. **Amohela balimi ba basweu ba lemanang ka mokgwa wa kgwebo jwaleka baahi** ba nang le ditokelo le ditshwanelo lefatsheng la bona.
 - Kgothatsa balimi ho dula le ho thusa ho matlafatsa moruo wa naha ya rona.
 - Bea ka sehlohong tshireletso ya bona.
4. **Sireletsa basebetsi ba dipolasing le ba dulang teng** hore ba se tejelwe – molemi e motjha o tshwanela ho fumana ditokelo tse ding bakeng la baahi e le yena ya lefang.
5. **Thea letlole la ho lefa ditshebeletso tsa sepolesa** ka mokgwa o nepahetseng, esitana le ho tliša disebediswa tse lekaneng bakeng la ho etsa sepolesa se sebetse ka mokgwa o utlwahalang, o nepahetseng le o nang le tsebo.
6. **Matlafatsa baetapele ba setso** bakeng la ho ntlafatsa lefatshe l baahi ba bona.
 - Mmuso wa rona o tla neha baetapele bana le baahi ba bona disebediswa, peo, moitedi le thupello bakeng la ho lema lefatshe.
7. **Eketsa ditaelo tsa Motheo wa Ingonyama Trust** diprofinsi tsohle, ka ditherisano le baetapele ba setso.
8. **Theola lekgetho** le theolang phaello ya dipolasi, jwaleka tseo tse hlokwang ke **Motheo wa Lekgetho la lefatshe** (Property Rates Act).
9. **Khothaletsa ditshwarisano le ditataiso** ka balimi ba nang le boiphihlelo bo tla hohelang balimi ba batjha; esitana le ho ntlafatsa dikgwebo tse tshehetsang jwaleka ditshebeletso tsa makoloi a jarang merwalo.
10. Ikgodisa hore **dipolasi tse sebetsang jwaleka dikgwebo** di ke ke tsa sebedisetswa ho bea baahi le **temo ya ho iphepa feela**.
11. **Kgothaletsa temo ya ho iphepa le mekgatlo ya tshwarisano** baahing ba mahaang.
12. **Aha matlo a mangata** haufi le ditulo tsa mesebetsi bakeng la ba dulang ditoropong. Baahi ba tla kgothatswa ho qala dirapa tsa meroho marulelong a matlo a bona bakeng la ho iphepa le ho hlwekisa tikoloho.

Katleho ka diphapang tsa borabe! Etsang lefatshe la rona le sebetse!

VOU TELANG IFP!

KANO YA DIKGETHO

MOLAO LE TAYO

BOTHATA

A mmuso wa mehlang ena o a **tshephala?**
Hantle-ntle **ke eng eo ba e tlisitseng?**

1. **Mapolesa a hloleha ho re sireletsa** hobane:
 - **Ha a rupellwa ka ho lekaneng.**
 - A hloka boinehelo le disebediswa.
 - **Mananeo a dipolitiki** a thibela mosebetsi wa bona.
2. **Dikgotla** tsa rona tsa molao ha di qobelle molao hobane:
 - **Batjhutjisi** ba Mmuso ba **kgurumeditswe** ebile ba **jere mosebetsi o mongata.**
 - **Dikgotla** di nka nako e telele pele di qeta dinyewe.
3. **Meedi** ya naha ya rona e dumella dinokwane ho kena le ho tswa ha boebebe.
4. **Diteronko** tsa rona di **tlitse haholo** mme di **kgothatsa bonokwane** bakeng la ho bo qeta.

THAROLLO

Ho qophella puso ya molao, IFP e dumela hore re **tshwanela tiya** kgahlanong le bonokwane le ho qosweng ha bona. Ke ka lebaka leo re **rerang ho fetola** diKgotla, sePolesa le Lenaneo la diteronko.

DIKGATO KA DIKETSO

IFP e **rera ho qophella** hore **Dikgotla tsa Molao:**

1. **Di sebetse ka bokgoni** ka ho latela dinako tse beilweng ke molao bakeng la ho qeta dinyewe.
2. **Etsa dikgato tsa molao di be theko e tlase** mme Ma-Afrika-Borwa ohle a be le **monyetla** wa ho nka dikgato tsa molao habonolo ka ho ntlafatsa lenaneo la thuso ka molao (legal aid system).
3. **Qosa** le ho otlala ka ha molao, boitshwaro bofe kapa bofe bo sa tshepahaleng.
4. **Ntlafatsa maemo le tikoloho ya mosebetsing wa batjhutjisi, baahlodi le batsamaisi** ba dikgotla bakeng la ho kgothaletsa bokgabane le mafolofolo.
5. **Ntsha dipolitiki lenaneong la ho thonya bhlangka ba molao** – thonya batho ba tsebang le ba nang le boiphihlelo bo boholo ka molao.

IFP e rera ho fetola sepolesa moifo wa ditshebeletso **o rupelletsweng haholo, o mafolofolo le o lefshwang hantle** ka ho:

1. **Ntlafatsa** lenaneo la ho rupella ka ho totobatsa ditokelo tsa batho, mohau, dikgono tsa ho batlisisa le mahlale ho batlisisa disebediswa.
2. **Arohanya tsamaiso** ya sepolesa le dikarolo tsohle tsa sona.
3. **Kgothatsa** baahi ho hlompha molao le ho etsa mapolesa ho ikarabella baahing bao a sebetsang ho bona.
4. **Thea letlole la ho lefella ditshebeletso tsa sepolesa le ho kenya disebediswa tse nepahetseng** bakeng la ho etsa sepolesa e be se hlwahlwa le se nang dikgono le tsebo.
5. **Thonya** diofisiri tse ka sehlohong le batsamaisi re sheba **tsebo, dikgono le boiphihlelo**; mme re lekola mosebetsi wa bona kgafetsa ebile re ba lefa hantle.
6. **Thonya diofisiri tse rupelletsweng** ho ba **boemong bo ka sehlohong** kamora hoba Palamente e lekole tsebo ya bona le boiphihlelo ba bona.
7. **Ntlafatsa maemo** ao mapolesa a sebetsang ka tlasa ona, le ho ba lefa ka mokgwa o nepahetseng.

Afrika-Borwa e hloka diteronko tse fetolang batshwaruwa. Bakeng la ho phethahatsa sena, **IFP e rera ho:**

1. **Fetola** le ho **ntsha dipolitiki lenaneong la ho tshwarela batshwaruwa** bakeng la ho etsa dingangele tsa dinokwane le tse nang le metswalle mekgeng ya dipolitiki di dule teronkong kotlo e felletseng.
2. **Kgutlisa ho sebetsa ka thata** bakeng la batshwaruwa ba otlatsweng melato e boima jwaleka ho bolaya, ho beta le bobodu.
3. **Ntlafatsa maemo** ao bahlanka ba mmuso diteronkong ba sebetsang ka tlasa ona le ho ba lefa hantle ka mosebetsi oo ba o etsang.
4. **Tlisa** le ho **tshhetsa ka ditjhelete** mananeo a **fetolang** batshwaruwa ba banyane(juveniles).
5. **Tlisa ditshupo tse kgahlisang tsa dikotlo** dinyeweng tsa ba entseng **melato e menyane**, bakeng la ho theola palo ya batshwaruwa diteronkong tsa rona le ho ikgodisa hore batshwaruwa ba dikgoka le sekgahla ha ba dule la ba otlatsweng melato e menyane.
6. **Qosa bahlanka ba mmuso ba nang le bobodu** le ho hira batho ba nng le dikgono le boiphihlelo mme re ba lefe hantle.

Hlompha Molao! Matla a Matsohong a hao ho e phehahatsa!

VOU TELANG IFP!

KANO YA DIKGETHO

BAETAPELE BA SETSO

BOTHATA

Ha esale 1994, baetapele ba setso ba bone nmatla a bona a borena a kgoholwa butle. Baetapele ba rona ha ba san a tokelo ya ho nka diqeto ka mokgwa oo lefatshe la baahi ba bona le tshwanelng ho **tsamaiswa kateng. Bommasepala** ba a iphaphanya ka molao wa setso.

1. Seabe sa baetapele ba rona sa **botsamaisi ha se a hlaka**, mme se ferekangwa ke bommasepala.
2. Makgotleng a bommasepala, **ditokelo tsa baetapele ba rona di thijetswe**.
 - Baetapele ba seng ka hodimo ha 20% ke bona feela ba dumelletsweng **ho nka karolo** ditabeng tsa makgotla.
 - Ha ba na **matla** a lekanang le a dikhanselara.
 - Ha ba dumellwa ho **vouta**.
3. Makgotla a setso **ha a na diabo tsa ditjhelete** tseo ba ka di sebedisang bakeng la ho rera le ho sebetša ka tsina.
4. Marena a mang a **amohuwe ditokelo tsa ona** ho sebedisa molao wa setso ho tsamaisa lefatshe la baahi ba bona, ho mamela dinyewe, ho namola diqabang le ho hlokomela tlhomphe ya molao le toka.

THAROLLO

Diphapang tsa rona le setso ke **motheo** wa Afrika-Borwa ya **lentswe la bongata. IFP e rera** ho tswel pele le ho amohela diphapang tsena le ho **ananela** boetapele boo **basadi** ba bo tlišang.

DIKGATO KA DIKETSO

Mmuso wa IFP o rera ho:

1. **Sireletsa le ho hlokomela boetapele ba setso.**
2. Hlompha, rupella le ho lefa baetapele ba setso ka mkgwa o nepahetseng.
3. Tshehetsa diteko tsa ho kgothaletsa le ho baballa boitshwaro bo botle le tso-selletso ya setjhaba sa heso.
4. **Thusa baetapele ba rona** ba setso **ho kgothaletsa meruo ya baahi** ka mananeo le diprojeke tsa ho itshepa le ho iketsetsa.
5. Pheella hore baetapele ba rona ba setso ba **kgothaletse kgotso**, botsitso le kamahano ya baahi metseng ya lona.
6. Ikgodisa hore molao **o hlalosa ka tlhako seabe le karolo** ya baetapele ba rona, matla le mesebetsi ya bona.
7. Ikgodisa hore baetapele ba setso le makgotla a bona ba fumana **seabo sa ditjhelete se nepahetseng.**

Setso sa rona le ditumelo di a re hlalosa. Ikgantshe ka seo o leng sona!

VOUTELANG IFP!

KANO YA DIKGETHO

BOTHATA

BOPHELO

A mmuso wa mehleng ena o a **tshepahala**? Hantle-ntle **ke eng eo ba e tli-sang**? A o a **hlokomela** ka bophelo ba hao le ba lelapa la hao?

1. **Dipetlele le dikliniki tse tsa mmuso** di a heleha hobane ha ho na tjehelete; ha di tsamaiswe ka mokgwa o nepahetseng, mme ha di hlokomelwe.
2. **Bakodi ba a shwa** ka baka la bohlaswa bona.
3. **Metheo e ferekanyang** e ruisa bahlanka ba mmuso ha e re utswetsa.
 - **Dingaka le baoki** ba nepahetseng.
 - **Ditshebeletso tsa makoloi a bakodi** tse potlakang – haholoholo **dibakeng tsa** mahaeng.
 - **Diabo tsa meriana le disebediswa** tsa bohlokwa
 - **Tshisinyo ya Tiisetso ya Bophelo ya boSetjhaba** (National Health Insurance Initiative) e sa sebetseng hobane ba lefang lekgetho ba le mmalwa bakeng sa ho e lefela.

THAROLLO

Re hloka dipetlele le dikliniki tse nang le **bahlanka ba rupeletsweng** le **ba nang le dikgono** ba lefshwang ka mokgwa o nepahetseng ka mosebetsi oo ba o etsang.

IFP e dumela hore ke mosebetsi wa rona ho le tlisetsa **ditshebeletso tsa bophelo** tse:

1. **Theko e tlase.**
2. **Le hlokomelang** wena le malapa a lona.
3. Romelang **koloi ya bakodi e potlakang** hae kae kapa kae moo o dulang.
4. Sebedisang **bhlanka ba mmuso ba nang le tsebo** le **disebediswa tse hlwahlwa** bakeng sa ho le lekola le ho le phekola.
5. Nang le **mekgahlelo e hlwahlwa, e hlokomelwang.**

IFP e kile ya di tlisa ditshebeletso tsena KwaZulu-Natala. Re a tseba se tshwanelang ho etsuwa le hore se tshwanela ho etsuwa jwang!

1. Mahareng a dilemo tsa 2002 le 2003, IFP e ile ya sebedisa **dikgwebo tsa ditshwarisano mahareng a mmuso le baahi** ho thea matlole a ditjhelete tse latelang:
2. Dimilione tse 452 tsa diranta bakeng la **ho aha le ho ntlafatsa dikolo** KwaZulu-Natala
3. Dimilione tse 961 tsa diranta bakeng la ho aha le **ho ntlafatsa dipetlele le ho di eketsa** KwaZulu-Natala

Ha re etsa mohlala

- **Ho ntlafatsa** Sepetlele sa King George V
- **Ho aha** dipetlele tse ntjha tsa ditereke tse pedi tse nang le dibethe tse 300
- **Ho ntlafatsa** sepetlele sa Ngwelezane le sa Lower Umfolozi War Memorial Empangeni

DIKGATO KA DIKETSO

Diketso di utlwahala hantle ho feta mantswe!

Ho fetola lenaneo lena, **IFP e rera ho:**

1. **Ntlafatsa metheo** e laolang tsamaiso ya ditshebeletso tsa bophelo.
2. **Qosa le ho otlala** boitshwaro bo sa tshepahaleng re sebedisa molao wa naha.
3. **Hira le ho lefa** batho ka ha dikgono tsa bona le mosebetsi wa bona.
4. **Lefa dingaka le baoki** ka mokgwa o nepahetseng, haholoholo ba sebetsang dibakeng tsa mahaeng.
5. **Ntsha dipolitiki ditshebeletsong tsa bophelo** – dipolitiki tsa mekga le mekgotlo ya basebetsi ha di a tshwanela ho ferekanya ditshebeletso tseo le di fumanang.
6. **Rupella hangata** bahlanka ba bophelo bakeng la ho ba matlafatsa ka dikgono tsa mananeo le disebediswa tse ntjha.

Thusa re phekole setjhaba sa heso!

Matla a Matsohong a LONA!

VOU TELANG IFP!

